

Ukrainian identity in time and space: historical memory, interpretation of the past and contemporary challenges of war

Iryna O. Telehuz

Mykhailo Dragomanov State University of Ukraine

PhD (History), Associate Professor (Ukraine)

e-mail: i.o.telehuz@udu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5907-6347>

Researcher ID: MFJ-2552-2025

Andrii V. Telehuz

Mykhailo Dragomanov State University of Ukraine

PhD (History), Associate Professor (Ukraine)

email: a.v.telehuz@udu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5310-3279>

Researcher ID: MFJ-2631-2025

Abstract.

The aim of the study is to analyze the features of the formation of Ukrainian national identity across space and time, considering the aspect of preserving the historical memory of the people and the challenges of the ongoing Russian-Ukrainian war. The **methodology** is based on comparative-historical and general scientific methods of analysis and synthesis, along with the principles of historicism, scientific rigor, and interdisciplinarity. **The scientific novelty** lies in the attempt to comprehensively interpret the problem of forming Ukrainian national identity across space and time, employing a comparative interdisciplinary approach to analyzing the preservation of historical memory and interpreting the past. **Conclusions.** The historical memory of Ukrainian forced migrants in past centuries contributed to their preservation of ethnocultural identity while living outside Ukrainian ethnic territories. Historical memory enabled active pro-Ukrainian activities abroad, in both European and overseas regions, across several generations. Their memory and interpretation of the past differed from those of Ukrainians living in the Soviet Union.

If contemporary intellectuals recognize that the function of historical memory is to shape national identity, it is essential to consider this issue in a global context, especially given the significant scale of migration from Ukraine. Today, it is crucial for the memory of Ukrainians, whether they have emigrated permanently, temporarily, or remained in Ukraine, to align within a unified system of values—centered on the memory of heroes who defended and continue to defend Ukraine from the enemy. From a temporal perspective, this could facilitate the formation and preservation of national identity not only within the state of Ukraine but also across broader spatial dimensions, encompassing various countries where Ukrainians reside.

Keywords: national identity, historical memory, culture, history, Ukrainians, nation, migration, diaspora, war.

Українська ідентичність у часі та просторі: історична пам'ять, інтерпретація минулого та сучасні виклики війни

Ірина Телегуз

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

кандидат історичних наук, доцент (Україна)

email: i.o.telehuz@udu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5907-6347>

Researcher ID: MFJ-2552-2025

Андрій Телегуз

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

кандидат історичних наук, доцент (Україна)

email: a.v.telehuz@udu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5310-3279>

Researcher ID: MFJ-2631-2025

Анотація.

Мета дослідження – проаналізувати особливості формування національної ідентичності українців у просторі і часі, зважаючи на аспект збереження історичної пам'яті

.....
народу і виклики сучасної російсько-української війни. В основі **методології** лежать порівняльно-історичний, а також загально-наукові методи аналізу та синтезу, принцип історизму, науковості, міждисциплінарності. **Наукова новизна** визначається спробою цілісного осмислення проблеми формування національної ідентичності українців у просторі та часі, враховуючи порівняльний міждисциплінарний підхід аналізу збереження історичної пам'яті та інтерпретації минулого. **Висновки.** Історична пам'ять українських вимушених мігрантів минулих століть сприяла тому, що вони та їхні нащадки зберігали етнокультурну ідентичність перебуваючи за межами українських етнічних територій. Саме історична пам'ять дозволила здійснювати активну проукраїнську діяльність за кордоном, на європейському та заоканському просторах, впродовж декількох поколінь. Їхня пам'ять та інтерпретація минулого відрізнялася від пам'яті українців, які проживали на теренах СРСР. Якщо сучасні інтелектуали усвідомлюють, що функцією історичної пам'яті є формування національної ідентичності, то враховуючи значні масштаби міграції з України варто осмислити дане питання в глобальному контексті. Сьогодні було б важливо, щоб пам'ять українців у просторі (тобто тих, хто виїхали і не повернулись, а також тих, хто повернулись і тих, хто не виїжджав з України) була все ж таки в одній системі цінностей, пам'яті про героїв, які боронили і продовжують захищати Україну від ворога сьогодні. З погляду часу, це певно дозволить формувати і зберігати національну ідентичність не лише в межах держави України, а й в значно ширших просторових масштабах, які охоплюють різні країни проживання українців.

Ключові слова: національна ідентичність, історична пам'ять, культура, історія, українці, нація, міграція, діаспора, війна.

Постановка проблеми. Українська національна ідентичність, як поняття, що є невід'ємною частиною модерної доби, формувалася в імперських умовах. Потужним чинником прискорення процесу формування національної ідентичності та, в цілому, українського націєтворення стали події Першої світової війни, Української революції і боротьби за власну державу. Ці ж події спричинили і вимушену міграцію українців за межі своїх етнічних територій, і, відповідно, постало питання про формування і збереження національної ідентичності на всіх тих просторах, де проживали українці. Якщо ж розглянути питання про часовий вимір ідентичності, то потрібно осмислити якою вона була, як зберігалася і змінювалася з покоління в покоління. І цей аспект стосується як тих, хто залишився проживати на своїй рідній землі, так і тих, хто опинився за кордоном. В умовах російського вторгнення в Україну, перебігу цієї жорстокої російсько-української війни в XXI ст. і масштабної хвилі сучасної вимушеної міграції, питання української ідентичності у часі та просторі набуває не тільки наукової, а й суспільно значимої актуальності. Бо ця війна по суті є боротьбою за збереження української ідентичності.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Проблема національної ідентичності не нова в науці. До теоретичних аспектів цієї тематики зверталися зарубіжні дослідники, як-от: Е. Сміт (Сміт, 1994), Е. Гелнер (Гелнер, 2003), М. Гібернау (Гібернау, 2012). До термінологічних аспектів та окреслення ролі пам'яті суспільства, а також взаємозв'язок з націєтворчими процесами в своїх дослідженнях зверталися П. Нора (Нора, 2014), П. Коннертон (Коннертон, 2004), І. Гирич (Гирич, 2011), Б. Шацька (Шацька, 2011), В. Масненко (Масненко, 2002) Г. Касьянов (Касьянов, 2016) та ін. Український контекст регіональної ідентичності сучасного періоду розвитку України, а також соціокультурну ідентичність і взаємозв'язок з історичною пам'яттю досліджувала Л. Нагорна (Нагорна, 2008, 2011). Феномен національної ідентичності та його співвідношення з ідентичністю етнічною, а також перспективи формування національної та етнічної ідентичності в Україні були у сфері наукових досліджень М. Степико (Степико, 2011) та ін. Ф. Турченко (Турченко, 2015) аналізує історичну пам'ять на Запоріжжі в період незалежності, акцентує увагу на таку особливість, як існування української національної та російської імперської пам'яті в Запорізькому регіоні, а також стверджує про вплив на свідомість жителів області різних версій історичного минулого.

Події російсько-української війни вплинули на пошуки та науковий аналіз дискусійних проблем національної ідентичності на сучасному етапі розвитку нашої нації та держави (Борисенко, 2022). В. Борисенко вважає, що «віроломна, абсурдна російсько-українська війна у XXI столітті висвітлює якісь нові грані національної і регіональної ідентичності» (Борисенко, 2022, с.7). Ці ж події сучасної війни спонукають до цілісного, глобального осмислення української ідентичності у просторі та часі, враховуючи інтерпретацію минулого, збереження історичної пам'яті та нові виклики перед українською нацією.

Мета статті – проаналізувати особливості формування національної ідентичності українців у просторі і часі, зважаючи на аспект збереження історичної пам'яті народу і виклики сучасної російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу. Цілком очевидно, що історична пам'ять та інтерпретація минулого по різному впливали на покоління українців, які перебували у відмінних історико-політичних умовах. Тож з розпадом СРСР і проголошенням незалежності України розпочався новий етап відродження пам'яті і переосмислення нашого минулого. Більше того весь період незалежності триває складний процес співіснування і впливу радянської спадщини в різних сферах життя та формування української ідентичності, під впливом як внутрішніх, так зовнішніх чинників. Маніпуляція історичною пам'яттю та інтерпретація минулого є при цьому незмінною частиною сучасної гібридної війни росії. За влучним твердженням історика І. Гирича, «історична пам'ять – одна з головних мобілізуючих сил суспільства. Вона завжди була тим ключовим елементом, що об'єднує одні групи населення і водночас розділяє населення певних територій на різні національні спільноти» (Гирич, 2011, с.76.). Для нас це означає, що історична пам'ять сприяє нашій мобілізації і формуванню сучасної політичної нації, дозволяє мінімізувати, а то й позбавитися впливу імперської російської та радянської спадщини інтерпретації минулого. По суті відбувається те, що свого часу прогнозував політолог О. Мотиль, аналізуючи закономірності виникнення, розвитку, занепаду, розпаду та відродження імперій, зокрема, у передмові до українського видання у 2008 р. він наголосив, що «Росія може спробувати відродити імперію», але при цьому зауважив, що «Росія є надто слабкою, щоб утримувати імперію, і що будь-яка така спроба, отже, веде до безславного кінця й уможливорює державний крах» (Мотиль, 2009, с.13). Оці передбачення О. Мотіля особливо тішать, але водночас мають спонукати нас до переосмислення минулого пов'язаного з відносинами із росією та дбати про те, щоб бути сильною національною спільнотою і сильною державою, бо ціна питання надто велика – мільйони життів попередніх і сучасного поколінь українців. І дуже важливо, щоб історична пам'ять теж сприяла консолідації української нації, при цьому відокремила українське та російське «пам'ятання» минулого, як абсолютно різне, і, навіть, прямо протилежне.

Початок російсько-української війни з 2014 р. та повномасштабний напад на Україну 24 лютого 2022 року вплинули на всі сторони життя і діяльності українців. І тут йдеться про всіх: і тих, хто проживав в Україні, і тих, хто в цей момент перебував за кордоном. Бажання полишити країну, щоб сім'я перебувала у безпеці, спричинили величезні черги на кордоні і мільйони мігрантів. Впродовж року деякі вже повернулися, але значна кількість продовжує перебувати за кордоном. До того ж рух в обох напрямках продовжується, щоправда з різною динамікою та інтенсивністю. Такі вимушені міграційні рухи безумовно матимуть вплив на самих громадян, на їх ідентичність. Постають нові виклики збереження і формування ідентичності та історичної пам'яті сучасного і майбутніх поколінь українців. При цьому переосмислення минулого та його інтерпретація неодмінно має повернути пам'ять про героїв, які боролись за Україну упродовж минулих століть, а також щодня ризикують своїм життям сьогодні. Ми вкотре виборюємо свою ідентичність. І ці питання важливі як з наукової точки зору, так і в сенсі збереження, формування і розвитку української модерної нації.

Маємо приклади того, що у волонтерському русі активно задіяні ті українці, які за різних обставин виїхали за кордон в роки незалежності України, але сучасна російсько-українська війна не залишає їх осторонь всіх цих подій. Тож цілком очевидно, що українська держава, рідна земля і, можливо, навіть родинна пам'ять про минуле (яке в радянські часі офіційно було сфальшоване, але в родині могли зберігатися і пошановуватися інші цінності) є потужними чинниками, які «мобілізують» національну ідентичність і моральний обов'язок обстоювати національні інтереси в сьогоденні в ім'я майбутнього. Так само відчутною є підтримка української діаспори.

Попередні хвилі української еміграції, які відбувалися впродовж минулих століть, засвідчили, що для національно свідомих українців було справою життя працювати для України. «Відчуття єдності з тими, хто лишився в рідному краї, сприйняття свого становища поза межами України як тимчасового і сподівання на неминуче повернення на батьківщину спонукали українських діячів за кордоном продовжувати політичну, наукову та освітню діяльність в інтересах України» (Телегуз, І. & Телегуз, А., 2023, с. 308).

Перебуваючи в інших країнах українці багато зусиль докладали для збереження пам'яті про свою історію, про свій рідний край, своїх видатних діячів тощо. Для багатьох вимушених мігрантів з України зв'язок з рідною територією був радше уявним, а збереження національної ідентичності відбувалося національно свідомими представниками понад існуючі кордони, оскільки спільне проживання на своїй землі було неможливе через політику більшовицької влади. Можемо наголосити на тому, що в міжвоєнний період діяльність українських емігрантів була спрямована на заснування цілого ряду освітніх, наукових, архівних установ та розгорнули видавничу та культурну діяльність. Попри економічні, фінансові та інші проблеми результатами цієї подвижницької праці минулого століття стала величезна культурна спадщина українських емігрантів та діаспори, яка теж досі належним чином не переосмислена в масштабах загальноукраїнського розвитку.

Водночас, маємо приклад діяльності Українського соціологічного інституту у Празі, який був заснований М. Шаповалом. Одним із напрямів були дослідження українського суспільства часів революції та боротьби за українську державу в 1917 – 1921 рр., а також переосмислення українського державотворення і націєтворення. М. Шаповал, зауважував, що «перед революцією не було українського суспільства, а було тільки суспільство на Україні, зложене з різнонаціональних елементів так, що головні соціальні функції в системі поділу праці виконували чужі групи, ворожі самій ідеї українського суспільства» (Шаповал, 1937, с. 38). Привертає увагу і той факт, що науковий підхід М. Шаповала до проблеми українського державотворення та націєтворення «ґрунтується на одночасному порівнянні різних статистичних даних по всіх українських етнічних територіях, в той час коли вони не були в складі однієї держави. Напевно, це свідчить хоча б про те, що у свідомості самого дослідника Українська держава обов'язково мала б існувати, об'єднуючи всі етнічні території. І це було лише справою часу, коли й у свідомості всіх українців також буде панувати така ідея» (Телегуз, 2014, с. 322).

З того часу як М. Шаповал проводив свої дослідження відбулося багато змін у просторі та часі: переважна більшість українських етнічних територій опинилася в складі СРСР, а згодом на політичній карті Європи постала і держава Україна у 1991 р. на території і просторі, що був визначений державним кордоном. І тут варто розуміти, що історична пам'ять та інтерпретація минулого українцями, які проживали на українських землях в складі СРСР, а також тих хто проживав за кордоном відрізнялася із зрозумілих причин. Та й період перебування українських етнічних територій під радянською владою теж був різний. І те як утверджувалася ця влада, якою ціною особистих трагедій для багатьох родин – все це довгий час залишалося пам'яттю індивідуальною. Багато речей не проголошувалися не те що публічно, а й залишалися недомовленими і в родинному колі. Так само на історичну пам'ять впливала ідеологічна пропаганда, якою було пронизано практично весь освітній, науковий, культурний та інформаційний простір в СРСР.

Іншою ситуація була в середовищі українських емігрантів та діаспори. Спогади і пам'ять учасників, очевидців та сучасників подій Української революції 1917 – 1921 рр. та ін. була невід'ємною сторінкою їхнього життя. Через 23 роки після Крут Є. Маланюк, сотник армії УНР, намагався переосмислити все що відбулося там, при цьому він називав цю подію початком народження «Новітнього українця». «В своїй низовій, сільській частині, характеризувалася браком національного інтелекту при надмірі емоцій, переважно примітивно-романтичної натури. В своїй частині горішній – вона вражала слабкістю, майже зниклом національного інстинкту, при хворобливим надрозвою абстракційного, чисто російського інтелектуалізму. Її приспана Петербургом історична пам'ять – вирішна властивість в таких моментах історії – не сягала далі одного-двох поколінь. Її історична пам'ять була жалісно убогою, навіть в порівнянні з історичною пам'яттю т. зв. маси, у якій назагал вона ще сягала, принаймні, часів Коліївщини; тієї маси, що на Чернігівщині, Звенигородщині чи Херсонщині, все ж, спромоглася, і то цілком відрухово, повитягати зі скринь не лише козацькі жупани та шлики, але і дещо більш промовисте: прадідівські шаблі й мушкети» (Маланюк, 1941, с.10).

Пам'ять про минуле і військову боротьбу українських героїв за власну державу в ХХ ст. зберігалася в середовищі української еміграції попри різні політичні погляди та течії. Свята, ювілеї, роковини пам'яті видатних подій і діячів української культури та історії України були одним із чинників єднання українських громад за кордоном. По всій Європі є могили колишніх воєнків армії УНР, політиків, дипломатів, митців, науковців. Багато видатних українських діячів знайшли свій останній прихисток на кладовищі Св. Андрія містечка Бавнд Брук у США. І от така от тяглість, зв'язок історичної пам'яті поколінь українців почала відроджуватися з незалежністю України, та триває і досі, бо нам всім є що пізнавати, осмислювати та є кого належним чином вшановувати. І наш національний Пантеон Героїв чекає на це до сьогодні.

Розірваність пам'яті між поколіннями українців, які проживали в СРСР, можна пояснити політикою радянської влади, яка швидше була спрямована на «вимушене забуття» національної історії та формування «радянської людини». Наприклад, «вшанування пам'яті воєнків УСС, УГА та інших учасників Української революції, впорядкування та збереження їх могил у 1960 – 1970-х рр. стало однією із форм спротиву радянському режиму та було активно підтримане учасниками дисидентського руху. Значну роль у збереженні суспільної пам'яті про події Української революції та її учасників відіграла історична література дорадянського та закордонного видання, яка поширювалася в середовищі дисидентів» (Паска, 2022, с.15). І якщо «вшанування українськими дисидентами пам'яті учасників визвольних змагань 1917 – 1921 рр. є свідченням спадкоємності між різними етапами національного руху та його неперервності» (Паска, 2022, с.15), то зрозуміло, що до цього процесу причетне було обмежене коло осіб і про масову колективну національну пам'ять не могло бути й мови. Конструювання «радянської людини» відбувалося через різні сфери масового впливу на суспільство, зокрема через освіту, засоби масової інформації, через масову культуру. Як стверджує Ю. Каганов, «найбільшого прогресу

режимові вдалося досягти в ерозії національної та релігійної ідентичностей, руйнуванні цінностей самовираження та індивідуалізму» (Каганов, 2019, с.346) Наслідки такої політики і сформованої радянської ідентичності залишалися відчутними і після 1991 р., зокрема, це проявлялося і в сприйнятті інтерпретації минулого і ставленні до держави Україна.

За понад тридцять років незалежності України суспільство було різним, але воно змінювалося. Наукові напрацювання українських соціологів та істориків впродовж цього часу мають багато цікавих досліджень, що присвячені проблематиці національної ідентичності та історичної пам'яті. Можемо зауважити наступне: науковці акцентують увагу на тому, що ідентичність багатовимірна. Але при цьому за весь цей період завжди була відчутна присутність радянського впливу в ідентичності сучасної України.

Впродовж 2022 року було презентовано декілька результатів важливих досліджень, які свідчать про значні зміни у сприйнятті радянщини та російського впливу. Досить цікавими є результати дослідження сучасних науковців, які стверджують, що з часу повномасштабного нападу росії, стався різкий перелом в ідеологічних поглядах українського студентства щодо будь-яких маркерів, пов'язаних із країною-агресором, зокрема зазначається, що «результати проведеного дослідження дають можливість стверджувати про тотальну відмову студентства від радянської ідентичності – 96,5% перестали користуватись російським культурним контентом, а 99,2% сприймають росіян виключно в синонімічному значенні «ворог», що підтверджується наступною тенденцією – абсолютною сепарацією від усього російського: 91,7% респондентів не підтримують тези, що українці, росіяни та білоруси – братні народи, які мають спільне коріння» (Клименко, Ятченко, Семенова, Фігурний, Шакурова, 2022, с. 61.).

Привертає увагу соціологічне дослідження, що було проведене Фондом Демократичні ініціативи ім. І. Кучеріва спільно із соціологічною службою Центру Разумкова за підтримки програми MATRA з 13 по 21 грудня 2022 року. В результаті було зауважено, що «52,8% українців зазначають, що напад Росії на Україну став для них стимулом переосмислити радянське минуле, коли 34,6% заявили, що вторгнення РФ не вплинуло на їх ставлення до радянського минулого. Водночас 12,5% опитаних не змогли дати відповідь. При цьому абсолютна більшість респондентів відзначила, що історична пам'ять та державна політика є важливими для них особисто» (Засудження СРСР, дерусифікація, Майдан, 2022).

Таким чином, результати цього дослідження підтверджують точку зору, що на тлі російської агресії змінюється думка українців щодо інтерпретації минулого, зокрема до святкової тематики, до перейменування топонімів, до інтерпретації подій Революції Гідності тощо. Це, по-суті, підтверджує, що «історична пам'ять є одним із дуже вагомих чинників формування ідентичності людини, що впливає на те, як людина інтерпретує, в тому числі, й сучасні суспільно-політичні події» (Засудження СРСР, дерусифікація, Майдан, 2022).

Якщо сучасні нації формуються виходячи із суб'єктивних факторів, тобто «основним є національні самосвідомість та самоідентифікація, тобто, те, ким ти себе відчуваєш незважаючи на твоє етнічне походження, на те, якою мовою ти спілкуєшся і до якої церкви ходиш» (Національна ідентичність, 2021), то це може бути предметом окремого дослідження поглядів як громадян України, які залишилися проживати на рідних просторах, так і мігрантів з України. Зрештою в такому розрізі можна дослідити настрої, пам'ять та ідентичність вимушених українських мігрантів. Вочевидь варто розуміти, що міграція відбувалася в різних напрямках (Захід, Схід тощо). На майбутнє виникне питання в яких умовах вони перебувають і чи мають бажання, потребу і можливості зберігати українську ідентичність, а також повернутися в Україну.

Якою буде пам'ять про Україну, про війну з росією у тих вимушених переселенців, які не планують повертатися? І так само питання стосується їхньої національної ідентичності. Попередні так звані хвилі українських емігрантів, які відбувалися ще в ХХ ст. засвідчили, що для національно свідомих українців було справою життя працювати для України, сподіваючись, що більшовицька окупація – це тимчасове явище і Україна, як самостійна держава рано чи пізно з'явиться на політичній карті світу. Зусилля багатьох інтелектуалів були спрямовані на створення українських наукових та інформаційно-видавничих інституцій, які по суті створювали вільний український культурний інформаційний простір за межами етнічної території. До того ж, саме такий підхід дозволив створити і зберегти потужну культурну спадщину, яка має тяглість із традиціями минулого. В умовах радянської імперії така тяглість традицій мала завжди подвійні стандарти і ідеологічну міфологізацію.

Якщо взяти до уваги тезу Б. Шацької, що «важко заперечити припущення, що спільна територія та спільне минуле – це два найважливіші ідентифікаційні елементи людських спільнот» (Шацька, 2011, с.117), то в ХХ ст. формування і розвиток української нації такими критеріями мало цілий ряд проблем, які тією чи іншою мірою впливають і на наше сьогодення.

Ми ще не встигли, не зуміли належним чином осмислити масштаби діяльності постатей українських героїв минулого століття, яких варто згадувати шанувати і пам'ятати, як війна з росією у ХХІ ст. щодня поповнює наш національний пантеон героями сучасності. Нам варто

зрозуміти, що сьогодні ця боротьба триває не тільки на лінії фронту, а й в нашій пам'яті. На історичному факультеті ми готували вчителів-істориків, а виявилось, що це – герої, які захищали нашу державу і назавжди в пам'яті залишилися молодими, талановитими патріотами. Серед них Павло Наконечний (20.05.1997-18.06.2022) (Курико, 2023). Він знав і розумів важливість пам'яті про минуле, захоплювався історією свого рідного краю, досліджував тяглість пам'яті про Холоднороську організацію, яка зберігалася в середовищі політичної і військової еміграції і стала відновлюватися в період незалежності України. 24 лютого 2022 р. він теж знав, що потрібно робити, тож без жодного сумніву став на захист нашої держави.

Богдан Кривицький (26.10.1995-25.05.2022) – також випускник історичного факультету НПУ Драгоманова, командир взводу 95-ї окремої десантно-штурмової бригади ДШВ ЗСУ, захищаючи Україну на Сході від ворога в одному із інтерв'ю, яке він давав уже під час повномасштабного російського вторгнення, наголосив: «Я мрію про те, щоб люди це пам'ятали, щоб це не забулося...» (Допис на офіційній FB-сторінці, 2022).

Вважаємо, що збереження пам'яті про героїв сучасної України – це питання, яке стосується нас всіх: хто тут зараз в Україні, хто вимушений був полишити рідну домівку і виїхати за кордон. Це пам'ять про те, що ціна нашої свободи дуже висока, як і цінність збереження національної ідентичності для майбутнього українського нації.

Висновки. Отже, історична пам'ять українських вимушених мігрантів минулих століть сприяла тому, що вони та їхні нащадки зберігали етнокультурну ідентичність, перебуваючи за межами українських етнічних територій, майже не маючи можливостей періодично здійснювати поїздки до рідного краю, а також не маючи змоги нормально комунікувати та обмінюватися інформацією з рідними, знайомими, які залишилися на батьківщині, або й на культурному рівні загалом. Але саме історична пам'ять дозволила здійснювати активну проукраїнську діяльність за кордоном, на європейському та заокеанському просторах, впродовж декількох поколінь. Їхня пам'ять та інтерпретація минулого відрізнялася від пам'яті українців, які проживали на теренах СРСР. Якщо пам'ять про події революції 1917 – 1921рр. на українських теренах під комуністичною владою було формою спротиву дисидентів, то в середовищі української еміграції та діаспори – це справа честі зберігати пам'ять про події і діячів минулого своєї батьківщини, яка зберігає зв'язок поколінь українців, незважаючи на місце проживання за межами України.

Якщо сучасні інтелектуали усвідомлюють, що функцією історичної пам'яті є формування національної ідентичності, то, враховуючи значні масштаби міграції з України, варто осмислити це питання в глобальному контексті. Сьогодні було б важливо, щоб пам'ять українців у просторі (тобто тих, хто виїхали і не повернуться, а також тих, хто повернуться і тих, хто не виїжджав з України) була все ж таки в одній системі цінностей, пам'яті про героїв, які боронили і продовжують захищати Україну від ворога сьогодні. З погляду часу, це певно дозволить формувати і зберігати національну ідентичність не лише в межах держави України, а й в значно ширших просторових масштабах, які охоплюють різні країни розселення українців. Перспективним напрямом досліджень може бути питання збереження української ідентичності в країнах Заходу, а також на теренах колишнього СРСР.

Подяка. Автори висловлюють щирю подяку всім членам редколегії за надані поради під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автори не отримували фінансової підтримки на дослідження, написання та/або публікацію цієї статті.

Джерела та література:

- Борисенко, В.** (2022). Дискусійні проблеми національної ідентичності під час російсько-української війни у XXI столітті. *Етнічна історія європейських народів*. Вип. 68. 7–13. DOI: <https://doi.org/10.17721/2518-1270.2022.68.01>
- Гирич, І.** (2011). *Концептуальні проблеми історії України*. Тернопіль.
- Гібернау, М.** (2012). *Ідентичність націй* /пер. з англ. П. Тарашука; ред. Л. Марченко. Київ.
- Гелнер, Е.** (2003). *Нації та націоналізм; Націоналізм*. Переклад з англ. Київ.
- Допис на офіційній FB-сторінці.** (2022). Допис на офіційній FB-сторінці @Головнокомандувач ЗС України / CinC AF of Ukraine від 28 червня 2022 р.
- Засудження СРСР, дерусифікація, Майдан.** (2022). Засудження СРСР, дерусифікація, Майдан – як змінюється ставлення українців до політики національної пам'яті на тлі російської агресії. Опитування у макрорегіонах України проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова за підтримки програми MATRA з 13 по 21 грудня 2022 року. URL: https://dif.org.ua/article/zasudzhennya-srsr-derusifikatsiya-maydan-yak-zminyetsya-stavlennya-ukraintsiv-do-politiki-natsionalnoi-pamyati-na-tli-rosiyskoi-agresii?fbclid=IwAR19uCC_BMY-ciZToq3f0WriTMytok8kG58AyBFHTWhlN3Lvj_dzP4bzAZM#_Toc125113319

- Каганов, Ю.** (2019). Конструювання «радянської людини» (1953-1991): українська версія. Запоріжжя.
- Касьянов, Г.** (2016). Історична пам'ять та історична політика: до питання про термінологію й генеалогію понять. *Український історичний журнал*. №2. 118–137. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2016_2_8
- Клименко, О., Ятченко, В., Семенова, О., Фігурний, Ю., Шакурова, О.** (2022). Вплив повномасштабної агресії Росії проти України на сучасний етнокультурний і національно-патріотичний розвиток українського студентства: соціологічний вимір. *Українознавство*. № 4(85). 49–64. DOI: [https://doi.org/10.30840/2413-7065.4\(85\).2022.268294](https://doi.org/10.30840/2413-7065.4(85).2022.268294)
- Коннертон, П.** (2004). Як суспільства пам'ятають. Київ. URL : <http://litopys.org.ua/connert/conn01.htm>
- Курико, В.** (2023). «Історик». Честь. *Локальна історія*. 19 січня. URL : <https://localhistory.org.ua/texts/reportazhi/istorik-chest/>
- Маланюк, Є.** (1941). Крути. Народження нового українця. Прага. URL : <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/14801/file.pdf>
- Масненко, В.** (2002). Історична пам'ять як основа формування національної свідомості. *Український історичний журнал*. № 5. 49–62. URL : http://resource.history.org.ua/publ/journal_2002_5_49
- Мотиль, О.** (2009). Підсумки імперій: занепад, розпад і відродження. /пер. з англ. Павла Грицака. Київ.
- Нагорна, Л.** (2008). Регіональна ідентичність: український контекст. Київ.
- Нагорна, Л.** (2011). Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань. Київ.
- Національна ідентичність.** (2021). Національна ідентичність – це ключове питання для суспільства. Україні потрібна стратегія формування національної ідентичності. *Голос України*. 19 серпня 2021 URL : <http://www.golos.com.ua/article/350002>
- Нора, П.** (2014). Теперішнє, нація, пам'ять / Пер. з франц. Андрій Репа. Київ.
- Паска, Б.** (2022). Вшанування пам'яті учасників української революції 1917 – 1921 рр. як складова національного руху 1960 – 1970-х рр. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич, Вип. 53. Том 2. 11–15. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/53-2-2>
- Сміт, Ентоні Д.** (1994). Національна ідентичність / Пер. з англійської П. Таращука. Київ.
- Степик, М.** (2011). Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ.
- Телегуз, І. & Телегуз, А.** (2023). Українські вимушені мігранти і виклики війни: минуле і сучасність. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 13/55, 302–318. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.13/55.283189>
- Телегуз, І.** (2014). Дослідження проблем формування української нації у науковій спадщині Микити Шаповала. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Вип. XXXVIII. 321–323.
- Турченко, Ф.** (2015). Історична пам'ять і політика пам'яті на Запоріжжі (1991 – 2015 рр.). Ч. 1. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Вип. 42. 196–208.
- Шаповал, М.** (1937). Соціологія українського відродження. Прага.
- Шацька, Б.** (2011). Минуле – пам'ять – мит. Чернівці.

References:

- Borysenko, V.** (2022). Dyskusiiini problemy natsionalnoi identychnosti pid chas rosiisko-ukrainskoi viiny u XXI stolitti [Discussion issues of national identity during the russian-ukrainian war in the 21st century]. *Etnichna istoriia yevropeiskikh narodiv - Ethnic History of European Nations*. Vyp. № 68. 7–13. <https://doi.org/10.17721/2518-1270.2022.68.01>. [in Ukrainian].
- Dopys na ofitsiinii FB-storintsi.** (2022). Dopys na ofitsiinii FB-storintsi @ Holovnokomanduvach ZS Ukrainy [Post on the official FB page @Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine] / CinC AF of Ukraine vid 28 chervnia 2022 r. [in Ukrainian].
- Gelner, E.** (2003). Natsii ta natsionalizm; Natsionalizm [Nations and nationalism; Nationalism]. Pereklad z anh. Kyiv. [in Ukrainian].
- Hibernau, M.** (2012). Identychnist natsii [Identity of nations] /per. z anh. P. Tarashchuka; red. L. Marchenko. Kyiv. [in Ukrainian].
- Hurych, I.** (2011). Kontseptualni problemy istorii Ukrainy [Conceptual problems of the history of Ukraine.]. Ternopil. [in Ukrainian].
- Kahanov, Yu.** (2019). Konstruiuvannia «radianskoi liudyny» (1953-1991): ukrainska versiia [Homo Sovieticus Identity Construction (1953–1991): Case of Ukraine]. Zaporizhzhia. [in Ukrainian].

-
- Kasianov, H.** (2016). Istorychna pamiat ta istorychna polityka: do pytannia pro terminolohiiu y henealohiiu poniat [Historical Memory and Historical Policy: to the Problem of Terminology and Genealogy of Concepts]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal - Ukrainian Historical Journal*. № 2. 118–137. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2016_2_8. [in Ukrainian].
- Klymenko, O., Yatchenko, V., Semenova, O., Fihurnyi, Yu., Shakurova, O.** (2022). Vplyv povnomasshtabnoi ahresii Rosii proty Ukrainy na suchasnyi etnokulturnyi i natsionalno-patriotychnyi rozvytok ukrainskoho studentstva: sotsiolohichnyi vymir [Impact of the Full-Scale Aggression of Russia Against Ukraine on the Modern Ethno-Cultural and National-Patriotic Development of Ukrainian Students: Sociological Dimension]. *Ukrainoznavstvo - Ukrainian Studies*. № 4(85). 49–64. [https://doi.org/10.30840/2413-7065.4\(85\).2022.268294](https://doi.org/10.30840/2413-7065.4(85).2022.268294). [in Ukrainian].
- Konnerton, P.** (2004). Yak suspilstva pamiataiut [How Societies Remember]. Kyiv. URL : <http://litopys.org.ua/connert/conn01.htm>. [in Ukrainian].
- Kuryko, V.** (2023). «Istoryk». Chest [«Historian». Honor.]. *Lokalna istoriia - Local History*. 19 sichnia. URL : <https://localhistory.org.ua/texts/reportazhi/istorik-chest/>. [in Ukrainian].
- Malaniuk, Ye.** (1941). Kruty. Narodzhennia novoho ukraintsia [Kruty. The birth of a new Ukrainian.]. Praha. URL : <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/14801/file.pdf>. [in Ukrainian].
- Masnenko, V.** (2002). Istorychna pamiat yak osnova formuvannia natsionalnoi svidomosti [Historical memory as the basis for the formation of national consciousness.]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal - Ukrainian Historical Journal*. № 5. 49–62. URL : http://resource.history.org.ua/publ/journal_2002_5_49. [in Ukrainian].
- Motyl, O.** (2009). Pidsumky imperii: zanepad, rozpad i vidrodzhennia [Imperial Ends: The Decay, Collapse, and Revival of Empires]. /per. z anhli. Pavla Hrytsaka. Kyiv. [in Ukrainian].
- Nahorna, L.** (2008). Rehionalna identychnist: ukrainskyi kontekst [Regional identity: Ukrainian context.]. Kyiv. [in Ukrainian].
- Nahorna, L.** (2011). Sotsiokulturna identychnist: pastky tsinnisnykh rozmezhuvan [Sociocultural identity: traps of value distinctions.]. Kyiv. [in Ukrainian].
- Natsionalna identychnist.** (2021). Natsionalna identychnist – tse kliuchove pytannia dlia suspilstva. Ukraini potribna stratehiia formuvannia natsionalnoi identychnosti [National identity is a key issue for society. Ukraine needs a strategy for forming a national identity.]. *Holos Ukrainy - Voice of Ukraine*. 19 serpnia 2021 URL : <http://www.golos.com.ua/article/350002>. [in Ukrainian].
- Nora, P.** (2014). Teperishnie, natsiia, pamiat [Present, Nation, Memory] / Per. z frants. Andrii Riepa. Kyiv. [in Ukrainian].
- Paska, B.** (2022). Vshanuvannia pamiati uchashnykh ukrainskoi revoliutsii 1917–1921 rr. yak skladova natsionalnogo rukhu 1960–1970-kh rr. [Commemoration of the participants of the Ukrainian revolution of 1917–1921 as a component of the national movement of the 1960s–1970s] *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka - Humanities science current issues: Interuniversity collection of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Young Scientists Research Papers*. Drohobych, Vyp. 53. Tom 2. 11–15. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/53-2-2>. [in Ukrainian].
- Shapoval, M.** (1937). Sotsiolohiia ukrainskoho vidrodzhennia [Sociology of the Ukrainian Renaissance]. Praha. [in Ukrainian].
- Shatska, B.** (2011). Mynule – pamiat – mit [The past – memory – myth.]. Chernivtsi. [in Ukrainian].
- Smit, Entoni D.** (1994). Natsionalna identychnist [National identity]. / Per. z anhliiskoi P. Tarashchuka. Kyiv. [in Ukrainian].
- Stepyko, M.** (2011). Ukrainaska identychnist: fenomen i zasady formuvannia : monohrafiia [Ukrainian identity: phenomenon and principles of formation: monograph]. Kyiv. [in Ukrainian].
- Telehuz, I. & Telehuz, A.** (2023). Ukrainski vymusheni mihranty i vyklyky viiny: mynule i suchasnist [Ukrainian forced migrants and the challenges of the war: past and present]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii - Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*. 13/55, 302–318. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.13/55.283189>. [in Ukrainian].
- Telehuz, I.** (2014). Doslidzhennia problem formuvannia ukrainskoi natsii u naukovi spadshchyni mykyty Shapovala [Study of the problems of formation of the Ukrainian nation in scientific heritage Nikita Shapoval]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnogo universytetu - Scientific works of the Faculty of History of Zaporizhia National University*. Vyp. XXXVIII. 321–323. [in Ukrainian].
- Turchenko, F.** (2015). Istorychna pamiat i polityka pamiati na Zaporizhzhzi (1991–2015 rr.). Ch. 1. [Historical memory and politics of memory on Zaporizhzhzia (1991–2015). Part 1]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnogo universytetu - Scientific works of the Faculty of History of Zaporizhia National University*. Vyp. 42. 196–208. [in Ukrainian].

Zasudzhennia SRSR, derusyfikatsiia, Maidan. (2022). Zasudzhennia SRSR, derusyfikatsiia, Maidan – yak zminiuietsia stavlennia ukrainsiv do polityky natsionalnoi pamiaty na tli rosiiskoi ahresii. Opytuvannia u makrorehionakh Ukrainy provedene Fondom «Demokratychni initsiatyvy» imeni Ilka Kucheriva spilno z sotsiologichnoiu sluzhboiu Tsentru Razumkova za pidtrymky prohramy MATRA z 13 po 21 hrudnia 2022 roku [Condemnation of the USSR, de-Russification, Maidan – how Ukrainians' attitude towards the politics of national memory is changing against the backdrop of Russian aggression. The survey in the macro-regions of Ukraine was conducted by the Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation together with the sociological service of the Razumkov Center with the support of the MATRA program from December 13 to 21, 2022]. URL: https://dif.org.ua/article/zasudzhennya-srsr-derusifikatsiya-maydan-yak-zminyuetsya-stavlennya-ukrainsiv-do-politiki-natsionalnoi-pamyati-na-tli-rosiyskoi-agresii?fbclid=IwAR19uCC_BMY-ciZToq3f0WrlTMytok8kG58AyBFHTWhIN3LvjdZP4bzAZM#_Toc125113319. [in Ukrainian].

Надійшла до редакції / Received: 14.01.2025

Схвалено до друку / Accepted: 19.02.2025